

Muziek, beeldende kunst en film

vanaf de jaren zestig tot nu

Steven Kolsteren

Wat zie jij?

Op zaterdag 17 oktober presenteerde beeldend kunstenaar Arjo Passchier haar kunstenaarsboek met een terugblik op haar beeldende kunst van 25 jaar. Samen met een aantal recente schilderijen, waarvan sommige in de speciale editie: prachtige meerlagige banen gestolde acryl en pasta waarbij na langer kijken steeds meer ondergrond te zien is. In dit boek geeft Arjo haar bronnen prijs: foto's van vulkanische gestolde massa's in IJsland en Nieuw Zeeland, met overpeinzingen. Een buitengewoon liefdevol en nauwkeurig uitgevoerd geheel, dat merk je zelfs aan de zorg voor de vertaling in het Engels. De kunstenaar zelf, een ervaren museumdocente van het Groninger Museum, geeft haar schilderijen met opzet geen titels. Ze wil dat ieder zelf gaat kijken: Wat zie jij erin? In dit boek zien we voor het eerst haar eigen inspiratie, maar zoals een goed kunstenaar betaamt heeft ze die verwerkt tot een volstrekt eigen en uniek beeld. Het doet zich voor ... rest de stilte, zo heet het.

<https://kolsteren.files.wordpress.com/2015/10/m-presentatie-kunstenaars-boek-arjo-passchier-het-doet-zich-voor-rest-de-stilte-145999.jpg>

Eric Bos schreef afgelopen week een prachtig stuk in het Dagblad van het Noorden vanuit het werk zelf. Maar de schilderijen roepen ook andere zaken op.

Kunsthistoricus Geert Pruiksma merkte terecht bij de opening op dat de schilderijen meer te maken hebben met Caspar David Friedrich en Turner dan met Jan Schoonhoven (voor niet ingewijden: google maar eens). Daarmee gaf hij eigenlijk al meteen een eigen interpretatie, wat hij ziet. Ik wil daar graag een volgende aan toe voegen: de films Solyaris en Stalker van Andrej Tarkovsky. Beide films zag ik al toen ik begin twintig was en ze maakten diepe indruk. De trage en lange shots van de camera, met wisselingen in kleur, sepia en zwart wit, deden me in eerste instantie wel denken aan de dia vloeistofprojecties van de underground bands uit de jaren zestig. Maar al snel werd ik gespist op de boodschap, of beter: het nauwelijks of niet aanduiden van een concrete betekenis, geen narratief met kop en staart, maar een prikkeling van de eigen fantasie en beleving.

https://kolsteren.files.wordpress.com/2015/10/file_580707_stalker-0782013-134146.jpg

In de films van Tarkovsky druppelt overal water, ook binnen. De omgeving is onbepaald, troosteloos verlaten of buitenaards. Er zijn slechts een paar mensen, die

niet veel zeggen maar des te belangrijker zijn in hun stilte.

Tarkovsky, die overleed in 1986, studeerde eerst Arabisch en muziek voordat hij een opleiding ging doen aan de Russische filmschool. De film *Stalker* (1979) werd opgenomen in de omgeving van de hoofdstad van Estland, het toen nog Russische Tallinn. Een gids, de *Stalker*, neemt een schrijver (Tarkovskys vader was een dichter) en professor mee in de verboden Zone, op zoek naar een ruimte waar je meest geheime verlangens zichtbaar en tastbaar worden gemaakt. Meer dan twee en een half uur volg je de zwijgzame mannen en wordt je steeds meer meegezogen in een roes. De geluiden van water, wind en vuur staan vaak los van wat je ziet, waardoor het onwerkelijke effect nog sterker wordt. Uiteindelijk komen ze wel bij de kamer maar gaan er niet in, hoewel het einde weer ambigu is. De reis, de roes ernaar toe volstaat; rest ook hier de stilte.

Tarkovsky had de film al grotendeels opgenomen toen in een studio het materiaal verloren ging, en hij moest met een klein budget alles opnieuw filmen. Wellicht is daardoor de soberheid nog poëtischer geworden. Zeven jaar eerder had hij hetzelfde thema behandeld in *Solyaris*, hier bekend als *Solaris* (1972). *Solaris* wordt wel gezien als het Russische antwoord op Kubricks *2001: A space Odyssey*, maar heeft hier niet veel mee te maken. Het is een verfilming van een boek van de Pool Stanislaw Lem.

Kort gezegd: de psycholoog Kelvin wordt naar een ruimtestation gestuurd dat rond de onbekende planeet *Solaris* draait, omdat daar vreemde dingen gebeuren. Het blijkt dat de belangrijkste personen uit het leven van de bemanning daar opeens tot leven wordt gewekt, of liever: een verlangen, schuldgevoel of geheim dat bij ieder individu diep in het onderbewustzijn ligt verborgen. Ook bij de psycholoog: zijn geliefde die op aarde zelfmoord had gepleegd, komt opeens weer tot leven. Het is zelfs zo dat als hij haar vermoordt – omdat hij haar niet als zijn echte vrouw beschouwt – zij opnieuw tot leven komt. De planeet, een oceaan met golven en stromingen in lagen, is namelijk een levend organisme. Maar we kunnen hiermee niet echt communiceren: het organisme begrijpt geen taal, en neemt toevlucht tot beelden uit het onderbewustzijn die je liever niet meer terugziet, of toch wel? Voor alle liefhebbers van contacten met aliens: Lem heeft gelijk. Mensen begrijpen elkaars taal en beelden al niet. Wat zie jij erin? Zelf zei Lem in 2002, na het verschijnen van de remake van *Solaris*, dat de oceaan niet tot menselijke concepten, ideeën of beelden gereduceerd kan worden. Tarkovsky dringt er dan ook niet in door: het is er gewoon.

[https://kolsteren.files.wordpress.com/2015/10/ashes to ashes video.jpg](https://kolsteren.files.wordpress.com/2015/10/ashes_to_ashes_video.jpg)

De remake uit 2002 van regisseur Steven Soderbergh met George Clooney als de psycholoog en Natascha McElhone als zijn vrouw is ook heel goed, omdat het idee zo sterk is. Oorspronkelijk wilde *Titanic* en *Abyss* regisseur James Cameron het filmen, maar dan zou het een diepzee relatiedrama geworden zijn. Soderbergh weet

het wezen van Solaris te bewaren, hoewel er wel nadruk ligt op het liefdesverhaal van de gladde Clooney met zijn donkerharige vrouw, bij Takovsky vertolkt door de wat engere maar uitstekende Natascha Bondarchuk. Wat mij in Soderberghs film bijbleef is de filmmuziek. Tarkovsky gebruikte Bachs Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ, Soderbergh liet Cliff Martinez een opvallende herhalende soundtrack schrijven- als de oceaan klank zou hebben, dan zou het zo kunnen klinken. Martinez was aanvankelijk drummer bij Captain Beefheart (in 1982) en Red Hot Chili Peppers (1984-85), maar legde zich daarna toe op filmmuziek. Solaris roept ook andere associaties bij mij op: in combinatie met Tarkovskys Stalker, aan een winkelcentrum in Tallinn dat zo heet (dateert uit 2007). Een beetje ruimtestation-achtig, met bioscopen erin. En ik denk aan solariseren: de fototechniek die surrealist Man Ray gebruikte, waarbij een deel negatief en een deel positief in het fotografische beeld is. David Bowie gebruikte die techniek in de videoclip Ashes to Ashes (1980, samen met regisseur David Mallett) over de in de ruimte verdwaalde astronaut Major Tom van Space Oddity, die straks in het Groninger Museum te zien is. Over Bowie gesproken, in de film The man who fell to earth (1976) van Nicholas Roeg zit een scene waarin Bowie als alien een boek bekijkt. Deze scene is een redesign van een moment in de bibliotheek in het ruimtestation boven Solaris. Bowie is hier een alien die via een spoortje dna de gedaante van een overleden man aanneemt, waarbij de vergelijking met Solaris natuurlijk logisch is.

<https://kolsteren.files.wordpress.com/2015/10/039-david-bowie-theredlist.jpg>

En via het Groninger Museum weer terug naar Arjo Passchier. De beelden van natuur in haar boek en haar dradige schilderijen passen voor mij heel goed bij het concept van Solaris. Een wezen dat met je probeert te communiceren, maar wiens taal je niet zomaar begrijpt. Het voelbaar maken van onbewuste herinneringen.

Over deze advertenties

<https://info.criteo.com/pac/privacy/informations?infonorm=3&partner=16424&campaignid=41903&zoneid=155626&bannerid=3998869&displayid=962ee3451d&uaCap=0>